

In 2012-2013 is een inventarisatie van de autochtone bomen en struiken in het Nationaal Landschap Noordlike Fryske Wâlden uitgevoerd. Van het totale aantal Nederlandse inheemse houtige gewassen bleek een groot aantal in dit gebied voor te komen, waaronder veel zeldzame of kwetsbare soorten. Dat komt mede door de lange geschiedenis vanaf de ijstijden en de variatie in grondsoorten in dit gebied, van zand, klei, leem tot veen. Er is een grote relatie tussen het voorkomen van soorten en de cultuurhistorie van het gebied. De Noordelijke Friese Wouden hebben een lange agrarische geschiedenis. In de Middeleeuwen is al begonnen met het ontginnen van het veen en aanleggen van akkers. Tenminste vanaf 1700 is bekend dat er perceelgrenzen werden aangelegd met elzensingels langs de sloten in het veen, gemengde hagen (met vlier, lijsterbes, kamperfoelie, bramen en veel soorten wilde rozen, zoals zeldzame viltrozen, en meidoorns) op vochtige leemhoudende grond, en houtwallen (met vooral zomereiken) op de hogere zandgronden. Deze beplantingen dienden ook voor geriefhout (gereedschap, medicijnen) en brandstof. Om vee binnen en wild buiten te houden werd er ingeplant met gedoornde en bestekelde soorten, zoals wilde rozen en meidoorns. De eikenwallen werden vaak als hakhout beheerd en de eikenschors werd gebruikt voor de leerlooierij.

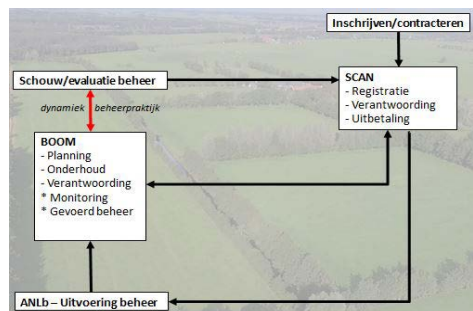
In het huidige landschap is hier nog veel van bewaard gebleven. Maar ook zijn er houtwallen verwijderd, kaler geworden of helemaal doorgroeid; zijn er nieuwe, uitheemse soorten tussen geplant en zijn er veel maïspcelen met bemesting gekomen, waardoor er verruiging van de ondergroei is. Dit is niet bevorderlijk voor de natuurkwaliteit van de houtwallen en singels.

Aanbevelingen voor het beheer vanuit soortniveau zijn:

- zorg voor een goede herkenning van soorten;
- behoudt de autochtone populaties;
- pas het beheer aan op de cultuur- en bodemgeschiedenis van het gebied en zorg voor behoud van variatie van inheemse soorten;
- pleeg onderhoud door onder andere hakhoutbeheer (eiken om de 5-10 jaar afzetten; doorgegroeide eiken echter niet meer afzetten);
- gebruik plantgoed dat afkomstig is van regionale autochtone bomen en struiken;
- voor enkele rozensoorten, meidoorns, Zachte berk, Wilde lijsterbes en Geoorde wilg wordt plaatsing op de Rassenlijst voor Bomen en opname van klonen of zaaigoed in de Nationale Genenbank aanbevolen;
- enkele karakteristieke en zeldzaam geworden soorten moeten beschermd worden door een soortenbeschermingsplan, het vergroten van de populaties en het verbreden van het genetische spectrum.

Organisatie en systeem voor het Agrarisch Natuur Beheer in de Noordelijke Friese Wouden

Wout van Vulpen (Vereniging Noordlike Fryske Wâlden)

Beherend leren met SCAN en BOOM

Wout van Vulpen

Het Nationale Landschap de Noordlike Fryske Wâlden is grotendeels in beheer van boeren of particulieren. Velen doen aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Sinds 1996 bestaat er de Vereniging Noordlike Fryske Wâlden (NFW), met circa 800 leden (600 agrariërs en 200 burgerleden) en een werkgebied van ongeveer 50.000 ha, verdeeld over 5 gemeenten. De vereniging heeft 4 themagroepen: Natuur & Landschap; Weidevogels & Ganzen; Landbouw, Milieu, Water & Economie en Com-

municatie. Het belangrijkste en hoogste orgaan van de vereniging is de Algemene Ledenvergadering. Het is een bottom-up organisatie, waarin veel en goed samengewerkt wordt, ook met andere organisaties, zoals terreinbeheerders, LTO, LBF, BFVW, FBE, gemeenten en Waterschap. Het doel van de vereniging NFW is om er voor te zorgen dat de boeren kunnen blijven boeren en zelfs uitbreiden/ontwikkelen, terwijl tegelijk het coulissenlandschap met de bijbehorende landschapselementen wordt behouden, met behulp van de vergoedingen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Hiervoor is een Gebiedsvisie opgesteld, als basis voor een gebiedsaanpak per leefgebied. De werkwijze is als volgt:

- de NFW vraagt de opdrachtgever (Provincie Friesland) wat de financiële mogelijkheden zijn;
- de leden tekenen in voor een subsidieaanvraag via een digitaal programma van de NFW (SCAN, gekoppeld aan RVO);
- na intekening maakt de NFW een planning van het aangevraagde beheer, onderhoud en de monitoring (met het programma BOOM);
- het beheer en onderhoud en de monitoring worden uitgevoerd volgens de richtlijnen van de Veldgids landschapselementen Noordlike Fryske Wâlden, die in 2003 (met herdruk in 2014) is gemaakt door Jan J. de Boer en Landschapsbeheer Friesland;
- de schouwcommissie komt bij de boeren en particulieren langs om te adviseren, overleggen en controleren (met tablets; digitale registratie);
- als de uitvoering goed is wordt de subsidie uitbetaald;
- jaarlijks wordt er geëvalueerd en worden er lezingen gehouden, waardoor er onderling goed contact is.

Kaart	LSN	Status	Streelbeeld	Maatregel	Jaar	Periode	Cyclus	Eenheid	Rekenwaarde
	10004		Hoge houtwal-grespel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	107
	10053		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	82
	10191		Hoge houtwal-grespel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	182
	10367		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	87
	10553		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	233
	10570		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	215
	110119		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	201
	18476		Elzensingel	Tussenkap	2017	Okt	om de 7 jaar	m1	300
	18490		Elzensingel	Tussenkap	2017	Okt	om de 7 jaar	m1	220
	376871		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	273
	376900		Hoge houtwal-grespel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	234
	376901		Hoge houtwal-grespel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	104
	376907		Houtwal	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	97
	9794		Elzensingel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	161
	9801		Elzensingel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	198
	9808		Elzensingel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	100
	9824		Elzensingel	Jaarlijksbeheer	2017	Okt	Eikjaar	m1	45

Voorbeeld van de planning in het programma BOOM (NFW)

Bovengenoemd systeem werkt erg goed. Alles wordt vastgelegd en inzichtelijk gemaakt. De benodigde toestemming voor het kappen van bomen wordt bijvoorbeeld voorafgaand aan de contractovereenkomst met de deelnemer, al besproken met de gemeente, waardoor er op het moment van beheer geen discussie ontstaat over vergunningverlening, zodat dit niet tot vertraging leidt. Verder wordt de schouw uitgevoerd door een schouwcommissie die bestaat uit eigen leden en externe deskundigen, en gaat de eigenaar altijd mee, waardoor er betrokkenheid en bekendheid is. Ook wordt de biodiversiteit gemeten, doordat in het programma BOOM bij monitoring alle planten- en diersoorten ingevoerd kunnen worden, inclusief broedgevallen.

Veldbezoek aan de Noordelijke Friese Wouden

Na de lunch maakten we een rondwandeling vanaf het paviljoen onder leiding van Gerrit Tuinstra (Landschapsbeheer Friesland). Het Paviljoen De Leijen (rechtsonderaan op de kaart) ligt aan het meer De Leijen, op de lager gelegen gronden. Even verderop, op de hoger gelegen zandgronden, ligt het kleinschalige coulissenlandschap met houtwallen, elzensingels en poelen. Vanaf het paviljoen liepen we in noordelijke

richting, eerst langs een (eenzijdige) elzensingel langs een sloot, met daarachter een weiland met koeien, die in de schaduw van de bomen lagen. De afrastering van prikkeldraad was aan de bomen bevestigd; vroeger gebeurde dat veel, tegenwoordig mag dat niet meer. De elzensingels liggen gemiddeld op 0-1 m boven NAP.

Elzensingel langs sloot op de rand van het coulissenlandschap

Wat hogerop, op de wat drogere zandgronden, liggen de houtwallen. We zagen een oude, open wal met Schapengras, Vroege (paas) haver en oude stoven van eiken (zie ook bladzijde 1) die al honderden jaren op deze schrale grond groeiden. Daarvoor een greppel, die water en voedingsstoffen afvoert. In de wal zagen we een nest van de Hoor-naar. Ook komen er ongetwijfeld vogels, vlinders en reptielen voor. Er ontstond een discussie of je hier een cyclisch beheer zou willen voeren, of dat de eiken dat niet overleven, en of je er soorten tussen zou willen zetten (die het waarschijnlijk toch niet goed doen op deze schrale grond). Deze wal heeft natuur- en cultuurhistorische waarde van zichzelf.

Oude houtwal met eikenstobben op schrale zandgrond

Langs een zandpad stond een gemengde singel met elzen, essen, lijsterbes en wilde rozen, die duidelijk opvielen door de rozenbottels (goed voor vogels).

Gemengde singel met elzen, essen, lijsterbes en wilde rozen

Even verderop zagen we een elzensingel die 6 jaar geleden gekapt was. Er is nu veel variatie aan vogels, planten en insecten. Naast elzen groeiden er ook lijsterbes, braam en verschillende rozen. Aan de overkant van het weiland lag een houtwal met overstaanders, die uitgegroeid waren tot mooie bomen. Deze afwisseling op perceelsniveau gaf de kleinschaligheid van het landschap goed weer.

Houtwal met overstaanders

Aan het eind zagen we een houtwal die nu 20 jaar heeft gegroeid en binnenkort weer wordt afgezet. De greppel is tussentijds wel uitgegraven en soms worden overhangende takken afgezaagd, zodat machines er geen last van hebben.

Er gaat veel goed in dit gebied; er wordt zelfs in educatie geïnvesteerd. Ook is de biodiversiteit hoog. Er is een vleermuis inventarisatie gehouden, waarbij zeven soorten zijn gevonden en tientallen exemplaren. Als je bedenkt dat één vleermuis per jaar ongeveer een kruiwagen aan insecten eet, dan moeten hier veel insecten zitten. De NFW probeert ook flexibel om te gaan met vergoedingen, door zowel goede afspraken met de opdrachtgever als met de leden te maken. Maar er blijft altijd wat te wensen over. Zo zou er een beloning voor 'niets doen' (bijvoorbeeld geen bramen maaien) moeten komen, omdat bramen de biodiversiteit bevorderen; en zouden de randen en bermen veel kruidenrijker mogen zijn. Ook verdienen zeldzame boom- en struiksoorten meer aandacht en kunnen kwetsbare populaties vergroot worden met autochtoon plantgoed.

Meer informatie

Veldwerkplaats: 17 oktober 2018 in Paviljoen de Leyen (Rottevalle) en de Noordelijke Friese Wouden

Sprekers: Wolf Teunissen (Sovon), Ernst Oosterveld (Altenburg en Wymenga), Bert Maes (Ecologisch Adviesbureau Maes), Wout van Vulpen (Vereniging Noordlike Fryske Wâlden) en Gerrit Tuinstra (Landschapsbeheer Friesland)

- Teunissen, W., C. Kampichler, J. Scheper, E. Oosterveld, H. Sierdsema, R. Buij, D. Melman & D. Kleijn, 2019. Het effect van omgevingsvariabelen op soorten van het open akkerland en droge dooradering. OBN-rapport 2019/225-CU. VBNE, Driebergen.
- Oosterveld, E., L. Heikoop, E. Wymenga, M. Sikkema & N. Beemster, 2017. Broedvogels van het coulisselandschap van Noordoost-Fryslân in heden en verleden. Limosa 90 (2017): 60-71.
- Oosterveld, E.B. (red.), 2013. In singel en wal: biodiversiteit van het coulisselandschap van de Noardlike Fryske Wâlden. Hoofdrapport. A&W-rapport 1724. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.
- Maes, B. e.a., 2013. Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen. Herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik. Boom uitgevers Amsterdam.
- Maes, B. e.a., 2014. Inventarisatie autochtone bomen en struiken in het Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden. Landschapsbeheer Friesland, Beetsterzwaag.
- Boer, Jan J. de, 2003/2014. Veldgids landschapselementen Noardlike Fryske Wâlden. Stichting Landschapsbeheer Friesland, Beetsterzwaag.
- www.noardlikefryskewalden.nl/nationaal-landschap
- www.natuurkennis.nl
- www.veldwerkplaatsen.nl

Tekst en beeld: Cora de Leeuw

Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)

Princenhof Park 9
3972 NG Driebergen
info@vbne.nl
www.vbne.nl

De veldwerkplaatsen worden in opdracht van de VBNE georganiseerd door Bureau Roetemeijer.

Veldwerkplaatsen

www.veldwerkplaatsen.nl
Contact: Wanne Roetemeijer, 0651 69 40 35

